

УДК 930.85:130.2

Заїка Тетяна

СЕМАНТИКА МОДЕРНУ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРОТВОРЧИХ ПРАКТИК КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Проблема семантичної визначеності явищ культури завжди була об'єктом посиленої уваги. У сучасній гуманітаристиці трапляються такі феномени культури, уточнення змісту яких залежить від їх категоріально-понятійної визначеності. Одним із них є феномен модерну та пов'язаний з ним плюралізм визначень поняття «модерн». Починаючи з V ст., коли «modern» вперше застосували на позначення межі між щойно набутим офіційним статусом римського християнського сьогodenня та грецьким язичницьким минулим [5, с. 41], явище модерну – невід'ємний компонент у розумінні сутності різноманітних соціокультурних практик.

Про модерн написано багато: Л. Баткін, О. Бердслі, Р. Бокляр, О. Борисова, В. Вельш, П. Вітліч, В. Власов, В. Горюнов, А. Зав'ялова, М. Каган, Т. Каждан, Г. Клімт, А. Кребер, Н. Нечаєва, Д. Сарабьянов, Б. Серебровський, В. Турчин, О. Устюгова, О. Чічерін, О. Федоров-Давидов, В. Федотова та інші. Кожний із науковців, досліджуючи свій спектр проблем, пов'язаних із модерном, щоразу наповнював його зміст новими смислотворчими характеристиками. Звідси – необхідність при визначенні семантики модерну, виходити не з формальних ознак, а з методологічної орієнтованості дослідження.

У сучасній довідниковій літературі комплексно представлено два підходи до розуміння сутності модерну. В основі першого лежить історичний принцип класифікації культурних феноменів, відповідно до якого модерн – це Новий час, тобто культурно-історична епоха кінця ХVІ – першої третини ХХ ст. Головним теоретиком історичного підходу вважають Ю. Хабермаса та його «філософський дискурс про модерн», в межах якого феномен модерну ототожнювався з культурфілософською програмою Просвітництва, з її прагненням визначати сутність предмета крізь призму його «виправданості» перед Розумом. Тобто модерн для Ю. Хабер-

маса – «індивідуалізм моралі, право на критику, свобода совісті, автономія поведінки, ідеалістична філософія, віра в прогрес та раціональну організацію життя» [4, с.105].

Аналізуючи цей феномен з погляду культурфілософії (згадуючи постаті Ф. Бекона та Р. Декарта, як засновників епохи модерну, М. Вебера, Е. Дюркгейма, Дж. Міда, як творців теорії «сучасного розвитку суспільств», А. Гелена, Г. Бенна, Ш. Бодлера, В. Беньяміна, як виразників «імпульсів культурного модерну» та інші), Ю. Хабермас у центр своєї концепції ставить постать Г. Гегеля з його прагненням «звільнити модерн від впливів зовнішніх по відношенню до нього норм минулого» [6, с. 16]. На його думку, Г. Гегель не просто першим серед філософів вивів проблему визначеності модерну на рівень самостійного наукового дискурсу, але й окреслив, що модерн як явище культури за єдине джерело своєї нормативності має Розум, і що лише Розум дозволяє вирішити питання «самопідтвердження» модерну. Схожі думки німецького філософа Ю. Хабермас використовував як аргументи на користь своєї гіпотези: «модерн = Просвітництво / монополія Розуму».

Протягом тривалого часу такий підхід вважався безпомилковим та самодостатнім. Лише в середині XIX ст., коли Розум постав об'єктом посиленої критики, почали з'являтися альтернативні точки зору, об'єднані під філософським знаменом ірраціоналізму.

Ірраціоналізм потрібно розглядати як основу другого методологічного підходу до визначення семантики модерну. Особливість його в тому, що поширена формула «модерн = Просвітництво» відкидається через «неповноту», оскільки своїм прямим наслідком вона мала тенденцію використовувати поняття «модерн» лише як ім'я епохи, тоді як його смислове навантаження було неоднозначним [3, с. 25].

Відхід від атрибутивності та предикативності в розумінні сутності модерну мав важливі наслідки для культуротворчих процесів кінця XIX – початку XX ст. Як зазначає В. Вельш, культурний модерн періоду «fin de siècle» слід відрізняти від економічного модерну XIX ст., а останній необхідно розуміти як відгалуження модерну Просвітництва [1, с. 65]. Підстава розрізнення в тому, що культурний модерн трактується як великий стиль у західноєвропейській культурі.

Власною претензією на онтологію, адже модерн як стиль – це «стиль життя», явище культурного модерну актуалізувало проблему становлення «людини модерну» як особливого культурно-ан-

тропологічного типу, що отримує свою оцінку в парадигмі творчої самореалізації [2, с. 12.]. Онтологічність модерну – це поява людини цілком тождної собі самій; людини, що не створена жодною трансцендентною інстанцією; людини, яка відповідала лише перед собою.

Незважаючи на те, що кожна сфера наукового знання розробляє автономні концепції модерну, що принципи їх диференціації, категоріальної ідентифікації залишаються відкритою темою сучасних наукових дискурсів, – питання семантичної визначеності модерну щодо культуротворчих практик кінця XIX – початку XX ст. ґрунтується на розумінні його як особливого типу культурної епохи, історично заданого періодом Нового часу, але ним не обмеженого, та як типу культурної саморефлексії, відповідно до якого структуруються всі сфери життєдіяльності людини.

Література:

1. Вельш В. Наш постмодерний модерн [Текст] / В. Вельш ; пер. з нім. А. Богачова, М. Култаєвої, Л. Ситніченко. – К. : Альтерпрес, 2004. – 328 с.
2. Грякалова Н. Человек модерна: Биография – рефлексия – письмо [Текст] / Н. Грякалова. – СПб. : «Дмитрий Буланин», 2008. – 984 с.
3. Козловски П. Культура Постмодерна [Текст] / П. Козловски ; пер. с нем. Л. Федоровой, Ф. Фельдмана, М. Грецкого и [др.]. – М. : Республика, 1997. – 240 с.
4. Посадский А. Два образа Модерна: персоналистический гуманизм versus утопический интеллектуализм эпохи Модерна [Текст] / А. Посадский, С. Посадский // Труды Санкт-Петербургского государственного университета культуры и искусств. – 2010. – № 1. – Том 190. – С. 105–112.
5. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект [Текст] / Ю. Хабермас ; пер. с нем. А. Григорьева // Вопросы философии. – 1992. – № 4. – С. 40–52.
6. Хабермас Ю. Философский дискурс о модерне. Двенадцать лекций [Текст] / Ю. Хабермас ; пер. с нем. М. Беляева, К. Костина, Е. Пертенко та [др.]. – М. : Издательство «Весь Мир», 2008. – 416 с.